

УДК 930(477)«18/19»(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.2.17>**Марія МИГАЛЕВИЧ**

здобувач вищої освіти кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (mygalevitch.maria@gmail.com)

Mariia MYHALEVYCH

Higher Education Student at the Department of Ukrainian History, Archaeology,
and Special Fields of Historical Sciences
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
2, M. Krivonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027 (mygalevitch.maria@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4086-8766>

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ТИТА РЕВАКОВИЧА НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТУВАННЯ З ОЛЕКСАНДРОМ БАРВІНСЬКИМ (1885–1914 РР.)

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати листування Тита Реваковича та Олександра Барвінського як джерело до вивчення політичної історії українців Східної Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст., простежити еволюцію світогляду обох діячів та крізь призму епістолярію оцінити їх залученість до формування української політичної традиції. **Методи дослідження:** історико-біографічний, джерелознавчий, порівняльно-аналітичний та контекстуальний методи, що дали змогу простежити зміни політичних і культурних орієнтацій адресантів, а також розкрити їхній внесок у громадське життя Галичини. **Наукова новизна** полягає у введенні до наукового обігу системного аналізу листів Тита Реваковича до Олександра Барвінського (1885–1914), які досі залишалися поза комплексним дослідженням. Висвітлено особистісний вимір взаємин двох провідних діячів «народовського» табору, їхні оцінки політики «Нової ери», москвофільського руху, внутрішніх суперечностей українського середовища та процесів національного самоусвідомлення. **Висновки.** У листуванні Тита Реваковича та Олександра Барвінського можна простежити розвиток консервативної течії українського руху в Східній Галичині, пік її впливу під час запровадження політики «Нової ери», а також поступову втрату позицій через дискредитацію ідеї польсько-української співпраці.

Ключові слова: Тит Ревакович, Олександр Барвінський, Галичина, «Нова ера», народовці, інтелігенція, епістолярна спадщина.

EVOLUTION OF POLITICAL VIEWS OF TITA REVAKOVYCH ON THE MATERIAL OF CORRESPONDENCE WITH OLEKSANDR BARVINSKY (1885–1914)

Abstract. *The purpose of the study:* to analyze the correspondence of Tita Revakovich and Oleksandr Barvinsky as a source for studying the political history of Ukrainians in Eastern Galicia in the late 19th and early 20th centuries, to trace the evolution of the worldview of both figures and through the prism of epistolary writing to assess their involvement in the formation of the Ukrainian political tradition. **Research methods:** historical-biographical, source-based, comparative-analytical and contextual methods, which made it possible to trace changes in the political and cultural orientations of the addressees, as well as to reveal their contribution to the public life of Galicia. **The scientific novelty** lies in the introduction into scientific circulation of a systematic analysis of the letters of Tito Revakovich to Oleksandr Barvinsky (1885–1914), which have so far remained outside the comprehensive study. The personal dimension of the relationship between the two leading figures of the “Narod” camp, their assessments of the policy of the “New Era”, the Muscovite movement, the internal contradictions of the Ukrainian environment and the processes of national self-awareness are highlighted. **Conclusions:** in the correspondence of Tito Revakovich and Oleksandr Barvinsky, one can trace the development of the conservative current of the Ukrainian movement in Eastern Galicia, the peak of

its influence during the introduction of the policy of the “New Era”, as well as the gradual loss of positions due to the discrediting of the idea of Polish-Ukrainian cooperation.

Key words: *Tito Revakovich, Oleksandr Barvinsky, Galicia, “New Era”, nationalists, intelligentsia, epistolary heritage.*

Постановка проблеми. Кін. XIX ст. у Східній Галичині під владою Австро-Угорської імперії позначився активним формуванням українського національного руху та поділу його на течії. Провідну роль відігравали інтелігенти, які професійну діяльність поєднували з громадською, культурницькою та політичною. Попри значну увагу істориків до провідників народовського напрямку, багато постатей залишаються малодослідженими, зокрема Тит Ревакович, суддя, член-засновник НТШ, голова Товариства опіки для емігрантів ім. св. Рафаїла, редактор і дописувач багатьох українських видань. Також він був близьким другом та соратником Олександра Барвінського. У їх багаторічній переписці відображені процеси формування культурно-національної ідентичності галицьких українців, еволюцію політикуму, настрої в суспільстві, буденні реалії. Необхідність комплексного вивчення цього епістолярного спадку зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Постать Олександра Барвінського відома, тоді як є досить небагато досліджень, присвячених Титові Реваковичу. Насамперед згадаємо про доробок Василя Сокола, який упорядкував і видав епістолярій Тита Реваковича [1–3]. Мар'ян Мудрий опублікував та ретельно проаналізував автобіографію цього діяча. У працях Олени Аркуші проаналізовані політичні процеси на зламі XIX–XX ст., у яких активно був задіяний Ревакович. Слід також відзначити статтю Андрія Романчука про діяльність Реваковича на культурницькому поприщі та роботу дослідниці галицького суддівства Наталії Мисак.

Джерельною базою нашого дослідження є листування Тита Реваковича та Олександра Барвінського, опубліковане В. Соколом [1].

Виклад основного матеріалу. Листування Тита Реваковича та Олександра Барвінського є цінним джерелом з вивчення культурно-політичної історії українців Галичини. Ці діячі переписувалися протягом трьох десятиліть: збереглися листи з 1885 до 1914 року. Особливість українських інтелігентів на зламі XIX–XX ст. полягала в неможливості концентруватися виключно на одному виді діяльності: вони мусили поєднувати професійну зайнятість з культурною роботою та бути включеними в політичні справи. Так, юрист Ревакович та педагог Барвінський активно обговорюють діяльність заради піднесення української свідомості та ідентичності в краї, політичну боротьбу, сімейні справи, кулуарні інтриги в Галицькому та Віденському сеймах.

Перший лист Реваковича до Барвінського є вельми колоритним, і відразу показує рутинний момент протистояння москвофілів і народовців в Україні під владою Габсбургів. У листі Т. Ревакович повідомив, що руське академічне товариство «Союз» у Чернівцях планує видати альманах до свого 10-річчя. Він попросив Барвінського до травня надіслати якусь роботу, наголошуючи, що хоче, щоб кількість авторів-«народовців» в альманаху переважила кількість москвофілів, яких він називає кацапами. «Оджеж, добре би було, якби наша сторона звершила кацапску», – пише Ревакович [1, с. 20].

Наступний лист також цікавий з позиції історії буденності. Т. Ревакович обговорював етнографічну виставку в Тернополі, яка відкрилася 7 липня 1887 р. [10], і наголосив, що потрібно було показати кронпринцу Рудольфу справжній спосіб життя українського народу і його проблеми. Далі він описував побут у Скільських горах, де люди потерпали від убогості: повідомляв про вівсяний хліб з вісьми, який не міг їсти, бо вістя йому ставали в горлі, про те, що в Скільських горах не вміли робити масло та житнє чи пшеничне борошно, про життя в нужденних курних хатах, які мали лише одне чи два віконця [1, с. 21].

Серія листів із 7 серпня 1887 р. до 21 травня 1888 р. стосувалася постаті Олександра Кониського, доброго друга Реваковича і Барвінського, який, проживаючи в Російській імперії, відвідував Галичину і брав активну участь у її культурному та громадському житті [2, с. 669].

У листі від 7 серпня 1887 р. Ревакович розповідав, що Кониський зупинився в його батьківському домі в селі Волосянка, де сподівався на покращення здоров'я під впливом гірського повітря [2, с. 670]. Кониський зумів налагодити дружні стосунки з родиною Реваковичів і тепло згадував про цю гостину через роки [3, с. 673].

У другій частині листа Т. Ревакович додав, що «якийсь лайдак» [1, с. 22] написав донос до староства чи до жандармерії в Дрогобичі, мовляв, Кониський розповсюджував заборонену літературу. Ревакович звернувся до Президії Галицького намісництва з листом, де пояснював, що діяльність Кониського жодним чином не шкодить Австро-Угорській імперії [4, с. 726].

У листі від 21.05.1888 р. Ревакович писав, що війт Підбузький, «злодій, лях і підпанок» [1, с. 23], та староста Дрогобицький уважали Кониського небезпечним чоловіком і хотіли б вигнати його з Австрійської імперії. Кониський уник серйозних проблем, бо був під заступництвом посла до галицького сейму Миколи Січинського та князя Адама Сапіги.

Окрім проблем із представниками імперської влади, Кониський не отримав бажаного ставлення в середовищі, яке мало б його безумовно підтримувати, – серед народовців. «Годі міні глядіти рівнодушно на те, як тут убивають мимохіть и відтручують найліпшу, найбільш роботячу силу», – зазначав Барвінський у листі від 13.05.1888 р. [1, с. 22].

Кониський хотів їхати в Саратів, де би «пропав фізично і морально» [1, с. 22], але його відмовили туди їхати, а запропонували залишитися у Львові. Ми припускаємо, що йшлося про роботу в «Ділі», тому що в листі згадуються Дем'ян Гладилович та Іван Белей. Йому пообіцяли зарплату 500 ринських, замалу, але з патріотизму він погодився. Однак Кониський місяць пробув у Львові і не зміг ні з ким ні про що домовитися. «Писав до мене пару листів, с котрих віс справдешнею розпукою», – додав Барвінський [1, с. 22].

Ревакович відповів на це листом від 21.05.1888 р. [1, с. 23–24], де повідомив, що написав до редакції «Діла» з вимогою прийняти Кониського як кореспондента з Великої України та надати йому пенсію. Він наголошував на тому, що покійний Володимир Барвінський став фундатором «Діла» заради заступництва інтересів цілої Руси-України. Однак ці зусилля не мали успіху й Кониський повернувся до Російської імперії.

Кореспонденція в 1889–1890 рр. примітна не лише описом життя українських патріотів у суспільстві, яке вороже до них ставилося, а й тим, що Ревакович пом'якшив своє зазвичай нетерпиме ставлення до москвофілів. Наприклад, у листі від 21.05.1889 р. він просив Барвінського внести правки до раніше надісланої статті про Юліана Лаврівського. Там він називав москвофілів зрадниками, а згодом захотів це забрати. «Пізнавем межі ними людей найліпшої віри і дуже чесних. Для того не можна генералізувати назву «зрадник» на весь гурт кацапський», – писав Ревакович [1, с. 26].

У листі від 12 травня 1890 р. Ревакович зауважив, що не варто боятися співпраці з провінційними москвофілами, бо «як припрют го добре до стіни, то він ся тобі і відцурає і Росії, і московського ярма, і правління і єдинення з москалями» [1, с. 28].

Проти союзу з поляками Ревакович виступав категорично. Він уважав, що з поляками не варто співпрацювати, бо навіть поляки-демократи виступають за права русинів лише на словах, на ділі ж вони проти цього. На виборах поляки виступають проти руських кандидатів і швидше зв'яжуться з євреями, ніж шукатимуть співпраці з русинами. Далі Ревакович писав про польський мовний шовінізм: «Кожий Поляк не заговорит на руській землі до Русина, що навіть не вміє інакше, як тільки по руськи, як тільки по польськи» [1, с. 28].

«Кінець кінців і Ляхи не видят свого інтересу в тім лучитися з Русинами, дарма, що то протів страшної московської сили лежить в їх інтересі», – підсумовував він обґрунтування своєї позиції [1, с. 28].

У відповідь Барвінський писав до Реваковича, що «тутешні кацапи, з маленькими винятками, се шайка (а не партія)». На його думку, співпраця з москвофілами матиме «такі наслідки, як релігійна політика Наумовича на наше духовенство». Також Барвінський цитував слова Анатолія Вахнянина: «Ви думаєте як правительство побачить мене з Марковим, то налякається, думаєте, що цісар прийме таку депутацію – се буде найфальшивіший крок, який Русини можуть зробити!» [1, с. 28.]. Барвінський згадував одіозні постаті із середовища галицьких москвофілів: Івана Наумовича судили за поширення російської пропаганди, зрештою він виїхав до Російської імперії [11]; Дмитро Марков виступав у Райхсраті російською мовою, за що його позбавили права голосу, в майбутньому після початку Першої світової війни він був засуджений на довічне ув'язнення [12].

З листування 1890–1891 рр. можна зробити висновок, що Ревакович не погоджувався з політикою «Нової ери», але через особисту симпатію підтримував Барвінського і його політичну діяльність [4, с. 731].

11 вересня 1893 р Ревакович розпочав серію кореспонденції, де просив Барвінського поклопотати у віденських владних колах про себе, родичів та знайомих. Він прохав Барвінського допомогти йому стати судовим радником у Львові, або перейти на інше місце служби, бо в Підбужі йому стало «не до витримання». Ревакович використовував українську мову в судочинстві, через що постійно конфліктував [4, с. 742; 9, с. 26].

Ровесників Тита Реваковича подавали на підвищення, і він теж сподівався на це. Але буковинський юрист і друг Реваковича Сидір Винницький дізнався, що в його кваліфікації написали *Alt Ruthene*. Це могло стати перешкодою до кар'єрного зростання, хоч він бездоганно прослужив 26 років. Ревакович не виключав, що залишиться назавжди на своїй посаді повітового судді, і в такому випадку просив Барвінського поклопотати, щоб його перевели в інше місце, бо в Підбужі йому «світ дошками забитий». «Для піднесення народу тут абсолютно нічого ся не робит, а я пробував – не удало ся, тай мушу сидіти тихо – нидію. Я западаю чим раз більше в меланхолію, на котру вже в часи університецькі дуже небезпечно хоровав», – так описував своє становище Ревакович [1, с. 41].

У відповідь Барвінський просив Реваковича бути терплячим, уникати конфліктів у приватному житті. Затята вдача Реваковича, відкрита патріотична українська позиція [9, с. 26] були причиною проблем з кар'єрним зростанням, про що Барвінському натякали.

У 1893 р. Ревакович подавався на місце судового радника у Львові, але того разу на нього чекала невдача. Бажаного йому вдалося досягнути лише в 1898 р. [9, с. 45], не без допомоги Барвінського [8, с. 126]. Окрім помочі для себе, Ревакович просив за пенсію для свого батька, парохію в рідній Волосянці для брата, допомогу сім'ям сестер, іншим родичам та друзям: у 1896 р. клопотав за отця Василя Мисика, священника у Свиднику, чия парафія убога настільки, що він не міг дітей відправити до школи і купити їм молока [1, с. 58]; у 1898 р. просив про пенсію для своєї тітки 68-річної Емілії Яновської, вдови по священнику [1, с. 64]; у 1899 р. про допомогу Осифу Павловичу, судовому ад'юнкту з Підбужа, проти якого відкрили дисциплінарне провадження [1, с. 66]. Цікавим фрагментом переписки є прохання посприяти звільненню лікаря з Підбужа. Медик не тільки плів «єзуїтські інтриги» проти Реваковича, а й дуже жорстоко ставився до українських селян: відмовився лікувати жінку, у руці якої застрягла голка, щоб не виникла гангрена, вона мусила йти пішки до Самбора; дівчину з проблемами шкіри на обличчі лікував карболовим квасом і це спричинило тяжкі опіки, котрі проїли рану аж до кістки. Тому Ревакович писав: «Дуже багато на тім міні залежить, щоб Д-ра Жукотинського чорт взяв

з Підбужа» [1, с. 42]. Барвінський ніколи не відмовляв у допомозі, адже одною з частин його політики було намагання призначити українців з немосквофільськими поглядами на якомога більше посад [7, с. 69].

Важливе місце в переписці посідає громадська і політична діяльність. Доволі частою темою обговорення ставали вибори до крайового сейму. Прихильники Барвінського конкурували не лише з москвофілами, а й з представниками національно-демократичного крила з-поміж українців, які виступали проти угодової політики «Нової ери».

Ревакович двічі невдало пробував висунути себе кандидатом на вибори: у 1889 р. до Галицького сейму і 1897 р. до Державної ради, не в останню чергу через тиск Барвінського, який зауважив, що відмови з боку Реваковича не прийме, бо «інакше аж тоді на смерть загніваюся» [1, с. 59]. Також Барвінський бажав, щоб Ревакович брав участь у виборах 1895 р. Той вельми неохоче погодився, обґрунтувавши безнадійність своєї кандидатури, і вочевидь таке пояснення змусило Барвінського більше не наполягати. «Я чоловік незнаний нікому, сиджу в такій дірі, як Підбуж, нігде не виїзжаю, нігде не буваю, з ніким ся не сходжу Москалі одверто ненавидять мене, бо я одверто ріжу їм при спосібности правду в очи. Наші «ніби народовці» не люблять мене за то, що я їх ганблю при спосібности за їх неробство і за брак характеру. Поляки не терплять мене, бо мають мене за ворога Польщі Жида бояться мене», – написав про себе Ревакович. Він додав, що є поганим оратором, до того ж, якщо треба говорити в товаристві «учених ворогів» [1, с. 44].

Однак у 1897 р. Барвінський був рішуче налаштований зробити Реваковича депутатом від округу Турка – Самбір – Старе Місто – Рудка. У переписці обговорювалися списки противників, прихильників, кулуарні домовленості й навіть хабарі. Ревакович був готовий заплатити, але дуже боявся зіпсувати свою репутацію судді та розтратити кошти, які мали б піти на придане для доньок [1, с. 59]. Вибори 1897 р. відомі толерованими владою зловживаннями на користь висуванців Барвінського і радше послабили його політичний вплив та відвернули від нього багатьох українців [6, с. 59]. Ревакович, який дуже ретельно готувався, чекаючи всіляких підступів від москвофілів та поляків, зрештою програв іншому народовцеві Модесту Каратницькому.

«Чи патрийотично поступив пан Каратницький, виступаючи протів ветерана-Русина, належного до того самого табору політичного, що він??? І чи можем ми так поступуючи, рахувати на поважанє у других народів???,» – у розпуці писав він [1, с. 64]. Реваковича в краю поважали, і зашкодила йому насамперед належність до партії Барвінського, до якого ставилися мов до зрадника через угоду з поляками [6, с. 61].

Барвінський часто запрошував Реваковича до Львова на збори для консолідації народовських сил. Ревакович здебільшого не з'являвся там, оскільки не міг добитися відпустки на роботі, а самовільно податися побоювався, щоб не наразитися на дисциплінарне покарання. Цікавим моментом є запрошення Реваковича на збори «Народної ради», які мали відбутися 14 жовтня 1896 р. у Львові. Ревакович не зміг відпуститися зі служби і тому поїхав на храмове свято до Василя Мисика, пароха у Свиднику, селі, до якого з Підбужа 3–4 години тяжкої гірської дороги. Тим часом Барвінський виклопотав для нього відпустку. Телеграма з повідомленням цього прибула до дружини Реваковича 12 жовтня, коли він вже виїхав, а повернувся ввечері 14 жовтня, тож ніяк не міг бути у Львові ні 13, ні 14 жовтня, про що дуже шкодував [1, с. 56]. Згодом Ревакович відправив Барвінському кілька листів з вибаченнями, перш ніж той йому написав.

Надалі Ревакович продовжував підтримувати Барвінського: хвалив за публічну відповідь на критику від Андрія Коса, став заступником голови «Руської Громади» у 1901 р. [5, с. 74]. 7 липня 1901 р. на засіданні «Руської Громади» Олександр Барвінський, Тит Заячківський,

Іван Верхратський, Євген Гузар, Володимир Левицький і Тит Ревакович вирішили примиритися з іншими українськими послами до галицького сейму й оголосити декларацію про те, що українські послы покидають засідання сейму, бо поляки відкидають всі їх починання [1, с. 74].

У результаті 8 липня 1901 р. українські послы здійснили «сецесію»: демонстративно склали свої мандати. Відмова від угодової політики позбавила Барвінського підтримки владних кіл і не додала прихильників серед народовців [6, с. 61]. У виборах 1901 року до сейму потрапив лише він [5, с. 78], а в 1904 році не зміг підтвердити свій мандат. У 1907 р. він втратив також мандат до парламенту [6, с. 62]. Причиною політичного неуспіху Барвінський вважав українських націонал-демократів [6, с. 62].

Марно він шукав підтримки митрополита Андрея Шептицького: у листі від 13 серпня 1902 р. згадано про те, що представники «Руської громади» йшли на вечерю до владики, взявши із собою статут організації [1, с. 80]. Але митрополит тоді проявляв політичну нейтральність, тож отримати допомогу від нього не вдалося [5, с. 68].

Поступово Ревакович перестав його безумовно підтримувати, наприклад, вони розійшлися в погляді на студентські протести зимою 1901 р.: Барвінський їх різко критикував, вважаючи, що через це українці не отримають університет, а Ревакович захищав молодь: «Не студенти провокували, але студенти були провоковані через начальство університетське, котре до всіх бажань руської молодіжі відносило ся глумливо» [1, с. 77].

24 вересня 1905 р. Ревакович покинув «Руську громаду», повністю відмовляючись від політики угодовства [5, с. 97]. Барвінський уважав це закидом особисто проти себе і писав: «Я був і є тої гадки, що реальна позитивна політика може подвинути руський нарід до національно-політичного і культурного розвитку, довести єго до поступенної рівноправности» [1, с. 82]. Ревакович відповідав: «Поляки не змінять того свого поступовання по доброму. Тільки силою може русько український Нарід ліпшу долю собі вибороти» [1, с. 84].

Хоч вони доволі швидко повертаються до звертання «Милий друже», спілкування між давніми товаришами вже не було таким теплим, як раніше. Барвінський дорікав, що «і від найблизших своїх діставав копаня» [1, с. 85]. Поступово листів стає дедалі менше, вони стають коротшими, а згодом перетворюються на звичайні привітання зі святами.

Висновки. Листування Реваковича і Барвінського є дуже цінним історичним джерелом насамперед тому, що це спілкування близьких друзів. Воно позбавлене нальоту формальності: товариші висловлюють один одному таке, що б не могли сказати комусь іншому. Наприклад, Ревакович несміливо запитував, чи варто йому платити перед участю у виборах, Барвінський скаржився, що ризикує потрапити «до Кульпаркова» [1, с. 39].

Дуже часто їм доводилося протистояти не лише полякам, а й українцям, які не були їх однодумцями: спочатку москвофілам, потім тим, хто не був прихильником політики «Нової ери». Це викликало великий внутрішній біль, тож їм доводилося почергово то виливати другові душу в листуванні, то заспокоювати його, то переходити до полеміки.

Спочатку більш примирливим був Барвінський, який, знаючи доволі різку вдачу Реваковича, просив того поводитися спокійно та зважено. Але на початку ХХ ст. Олександр Барвінський повільно втрачав політичний вплив, прихильників серед українських інтелігентів, тому був дуже різкий, дипломатичнішим ставав уже Ревакович, намагаючись згладити гостро негативне ставлення Барвінського до тих, хто його не підтримував політично.

Листування є дуже цінним джерелом, оскільки показує не лише еволюцію політичних поглядів Реваковича й Барвінського, а й розвиток українського руху, організацію зустрічей – те, що залишається за кадром і не стає частиною офіційної історії.

Література

1. Сокіл В. Епістолярій Тита Реваковича. Львів, 2019. 774 с.
2. Сокіл В. Листування Олександра Кониського і Тита Реваковича. Народознавчі зошити. 2015. № 3 (123). С. 668–712.
3. Сокіл В. Священнича родина Реваковичів у Волосянці. *Народознавчі зошити. Серія філологічна*. 2014. № 4. С. 669–686.
4. Мудрий М. «Згадки з життя свого і своєї родини»: спогади Тита Реваковича як джерело до історії Галичини XIX століття. Записки Наукового товариства імені Шевченка. 2006. Т. 252: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 708–762.
5. Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку XX століття: політичне товариство «Руська громада». Шляхами історії: Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка. / Упор. О. Сухий. Львів, 2004. С. 63–99.
6. Аркуша О. Олександр Барвінський. Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. / Гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. Львів, 2009. С. 48–66.
7. Аркуша О. Між Львовом, Віднем і Києвом: Олександр Барвінський та геополітичні вибори України на зламі XIX–XX століть. Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2024. Випуск 17. С. 53–92. DOI: 10.33402/ur.2024-17-53-92
8. Романчук А. Культурницька праця Тита Реваковича. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. № 2. С. 123–128. DOI: 10.32782/2307-7778/2024.2.15
9. Мисак Н. Українські судді в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століття: соціально-професійний портрет. З історії західноукраїнських земель. 2020. Випуск 16. С. 17–52. DOI: 10.33402/zuz-2020-17-52
10. Крайова етнографічна виставка в Тернополі, 1887. URL: <https://irp.te.ua/krajova-etnografichna-vystavka-v-ternopoli-1887/> (дата звернення: 29.10.2025)
11. Чорновол І. П. Наумович Іван. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Київ, 2010. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Naumovych_I (дата звернення: 29.10.2025)
12. Орлевич І. В. Марков Дмитро Андрійович. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Київ, 2009. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Markov_D_A (дата звернення: 29.10.2025)

References

1. Sokil, V. (2019). Epistolarii Tyta Revakovycha [Epistolary of Tito Revakovich]. Lviv [in Ukrainian].
2. Sokil, V. (2015). Lystuvannia Oleksandra Konyskoho i Tyta Revakovycha [Correspondence between Oleksandr Konysky and Tito Revakovich]. *Narodoznavechi zoshyty*. № 3 (123), S. 668–712 [in Ukrainian].
3. Sokil, V. (2014). Sviashchennyha rodyna Revakovykhiv u Volosiansi [The Revakovich priestly family in Volosyanka]. *Narodoznavechi zoshyty. Seriiia filolohichna*. № 4, S. 669–686 [in Ukrainian].
4. Mudryi, M. (2006). «Zghadky z zhyttia svoho i svoiei rodyny»: spohady Tyta Revakovycha yak dzherelo do istorii Halychyny XIX stolittia [“Memories from my life and my family’s”: the memoirs of Tito Revakovich as a source for the history of 19th-century Galicia]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. T. 252: Pratsi Komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin, S. 708–762 [in Ukrainian].
5. Arkusha, O. (2004). Ukrainskyi khrystyiansko-suspilnyi rukh u Halychyni na pochatku XX stolittia: politychne tovarystvo «Ruska hromada» [Ukrainian Christian social movement in Galicia at the beginning of the 20th century: the political society “Russka hromada”] O. Sukhyi (Red.). Shliakhamy istorii: Naukovyi zbirnyk istorychnoho fakultetu LNU im. I. Franka na poshanu profesora Kostiantyna Kondratiuka (s. 63–99). Lviv [in Ukrainian].

6. Arkusha, O. (2009). Oleksandr Barvinskyi [Oleksandr Barvinsky]. Yaroslav Isaievych; Mykola Lytvyn, Ivan Pater, Ihor Soliar (Red.). *Zakhidno-ukrainska narodna respublika. 1918–1923. Uriady. Postati*, (s. 48–66). Lviv [in Ukrainian].
7. Arkusha, O. (2024). Mizh Lvovom, Vidnem i Kyievom: Oleksandr Barvinskyi ta heopolitychni vybory Ukrainy na zlami XIX–XX stolit [Between Lviv, Vienna and Kyiv: Oleksandr Barvinsky and the geopolitical choices of Ukraine at the turn of the 19th and 20th centuries]. *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*. Vypusk 17, S. 53–92 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33402/up.2024-17-53-92>
8. Romanchuk, A. (2024). Kulturnytska pratsia Tyta Revakovycha [Cultural work of Tito Revakovich]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*. 2024. №2, S. 123–128 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.15>
9. Mysak, N. (2020). Ukrainski suddi v Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia: sotsialno-profesiyni portret [Ukrainian judges in Galicia in the late 19th and early 20th centuries: a socio-professional portrait]. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*. Vypusk 16, S. 17–52. <https://doi.org/10.33402/zuz-2020-17-52> [in Ukrainian].
10. Kraiova etnografichna vystavka v Ternopoli. (1887). Retrieved from: <https://irp.te.ua/krajova-etnografichna-vy-stavka-v-ternopoli-1887/> (data zvernennia: 29.10.2025).
11. Chornovol, I.P. (2010). Naumovych Ivan [Naumovych Ivan]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 7 Mi-O*. Kyiv. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Naumovych_I (data zvernennia: 29.10.2025) [in Ukrainian].
12. Orlevych, I.V. (2009). Markov Dmytro Andriiovych [Markov Dmytro Andriiovych]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 6: La-Mi*. Kyiv. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Markov_D_A (data zvernennia: 29.10.2025) [in Ukrainian].

Стаття надійшла 30.09.2025

Стаття прийнято 19.10.2025

Стаття опублікована 22.12.2025